

Kimswerder stichtte een nederzetting in de Verenigde Staten van Amerika

Een eeuw geleden vatte Oepke Bonnema het plan op om te emigreren

In de „buren” te Kimsward staat een kloek huis met een topgevel: een voorbeeld van een 18de-eeuwse dorpswoning. In die gevel is een gevelsteen gemetseld, vermeldende in een cartouche:

DEN 15 JUNI 1768 HEEFT
OEPKE HAITSES BONNEMA
OUT ZYNDE 12½ LAAR DEN
EERSTEN STEEN AAN DIT HUIS
GELEGT

Op zichzelf is zo'n „eerste steen” niets bijzonders: op elk dorp zijn er wel een paar te vinden. Maar deze steen staat met een geschiedenis in verband. Want de „pakesizzer” van het jongetje, dat op die zomerdag van 1768 trots — op een ladder staande — zijn steen daar metselde, werd de hoofdpersoon van een historie, die begon op een grijze herfst, precies een eeuw geleden.

En dat wij iets van die historie kunnen vertellen, daaraan is ook al weer een geschiedenis verbonden. Want het was deze zomer, dat de heer W. K. Postma, wonende op Dyksterbuorren, bezoek kreeg van een dame uit Groningen, die geïnteresseerd bleek door het opschrift op de „homeijepeallen”: Bonnema State. Zij was zelf een Bonnema en zocht in het Kimsward van nu naar herinneringen aan de Bonnema's, die in het verleden zo nauw met het dorp waren verweven. Die herinneringen vond zij onder meer in de boven beschreven gevelsteen.

Maar zij kwam niet alleen om te vragen; zij had belangstellende Kimswerders ook iets aan te bieden en wel een eenvoudig ouderwets-gedrukt boekje met de titel: Lotgevallen van

Het huis in de „buorren” van Kimsward, waar de voorouders woonden van Oepke Bonnema, die in 1853 in Wisconsin een nederzetting van Friezen stichtte.

Niets nieuws onder de zon, zult u zeggen. Inderdaad: op bladz. 35 zegt de schrijver, die dan al kennismemaakt heeft met de boorden van de Mississippi, dat de geboren Amerikaan „de meest regtschapene man is, van al de natien, die het land overstroomden. De jongere landverhuizers denken al te veel aan de Amerikaansche spreuk „to make money” (geldmaken) en hebben dikwijls te groote verwachtingen van de voordeelen des lands”.

Op klompen en met oorijzers

Voor hij deze conclusie kon trekken had hij met zijn werkgever en de negentig andere Friezen een lange reis moeten maken, die aanvang op de 26ste Februari in de haven van Harlingen, waar de City of Norwich onder stoom lag, en eindigde op 15 Juli, toen men vertrok naar de 800 acres land, die Bonnema aan de Mississippi had gekocht.

Met 92 personen verliet men Friesland, 86 gingen in Liverpool aan boord van de William and Mary en 66 Friezen vestigden zich in hun nieuw woongebied. De anderen waren overleden of verongelukt (veertien personen), teruggekeerd naar hun haardsteden of wel hadden zij zich elders gevestigd.

Scheepsramp

Een scheepsramp voor de kust van Florida, waarbij de William and Mary

verging, vergde het uiterste van de landverhuizers, die al hun bezittingen moesten achterlaten, waarschijnlijk ook de klompen en oorijzers, die zij droegen en die in Liverpool de aandacht van het publiek trokken: de Engelse dames beklaagden de Friezen, die — naar zij meenden — geen haar hadden!

Ontzettend waren de omstandigheden, die de ramp begeleefden, niet het minst door de onmenselijke houding van de Britse kapitein (die als eerste het zinkende schip verliet!) en de dronken bemanning, die zelfs een drenkeling de vingers afkaptten, toen de ongelukkige zich aan hun sloep vastklampte.

Op 28 Juni stoomden de landverhuizers voorbij Davenport („een nieuwe stad met tweeduizend inwoners”) en daar stond iemand op de wal, die riep: „Hwer komme jimme wei?” Het bleek een landsman te zijn, die verklaarde: „Ik bin fan Wolvegea”. Het was de eerste Fries, die wij in Amerika aantreffen, vertelt de schrijver.

De vestiging

Het boekje besluit met de mededeling, dat de 66 Friezen landerijen hadden gekocht in de vruchtbare landstreek der Blackriver, in la Crosse County en zich aldaar hadden gevestigd.

„Dit is de 5de Hollandsche nederzetting in Wisconsin; la Crosse is gelegen in de Town en Countij van denzelfden naam, aan de Mississippi rivier, en eerst voor een paar jaren, als bij tooverkracht, uit de wildernis verzezen”.

O. H. Bonnema: tegenslagen

Hier eindigt het boekje, maar het verhaal is nog niet uit. Want op 3 Sept. 1923 schreef Ynse Jans van der Pan („ik skryf byna nooit hollands, zoo wilt my verschonnen indien er eenige vouten zyn”) aan de heer D. H. Bonnema, toen te Assen:

„Oepke Bonnema is in 1853 naar Amerika gegaan, ongeveer vier jaar laater is hy in het huwelyk getreden met Ytje Tienstra. Zy zyn laater weder gescheiden, hebben geen kinderen nagelaaten. Laater is hy weeder getrouwd met Luisa Spangler, een domineesdochter, afkomstig van Zwitserland, dezen hebben ook geen kinderen gehad.

Oepke heeft een deel in een stoomschip gehad, varende op de Mississippi en heeft daar veel verlooren. Ook had hy een houtzaag Moolen in New Amsterdam en een plaats in Saint Luise waar hy het gezaagd hout verkogt. Ook had hy geld in Chicago in the Tarve Handel, that is ook verlooren. Het is hem altyd tegen gelooopen”.

Ja, „it lân fan dream en winsken” schonk niet altijd wat zijn nieuwe burgers verwachtten. Oepke Bonnema zou niet de laatste zijn, dit dat ondervond

Op zichzelf is zo'n „eerste steen” niets bijzonders: op elk dorp zijn er wel een paar te vinden. Maar deze steen staat met een geschiedenis in verband. Want de „pakesizzer” van het jongetje, dat op die zomerdag van 1768 trots — op een ladder staande — zijn steen daar metselde, werd de hoofdpersoon van een historie, die begon op een grijze herfst, precies een eeuw geleden.

En dat wij iets van die historie kunnen vertellen, daaraan is ook al weer een geschiedenis verbonden. Want het was deze zomer, dat de heer W. K. Postma, wonende op Dyksterbuorren, bezoek kreeg van een dame uit Groningen, die geïnteresseerd bleek door het opschrift op de „homeijepeallen”: Bonnema State. Zij was zelf een Bonnema en zocht in het Kimsverw van nu naar herinneringen aan de Bonnema's, die in het verleden zo nauw met het dorp waren verweven. Die herinneringen vond zij onder meer in de boven beschreven gevelsteen.

Maar zij kwam niet alleen om te vragen; zij had belangstellende vrienden, die wilden weten of zij werders ook iets aan te bieden en wel een eenvoudig ouderwets-gedrukt boekje met de titel: Lotgevallen van den heer O. H. Bonnema en zijne togtgenooten op reis uit Friesland naar de V. S.

Deze lotgevallen waren beschreven door Bonnema's boekhouder B. B. Haagsma (voorheen ondermeester in Arum) en uitgegeven „ten voordeele van den Vader des Schrijvers” door P. Runia, eveneens een Kimsverwer. Het geheel was te Harlingen bij Hoitsma gedrukt.

In één adem

We hebben het boekje gelezen, veertig bladzijden, en... in één adem. Want niettegenstaande de wat verouderde stijl bleek dit een werkje, dat in onze dagen wel bijzonder actueel is, omdat het de belevenissen vertelt van 92 Friezen, die eind Februari 1853 onder leiding van Oepke Bonnema (zo hebben wij tenminste begrepen) naar de Verenigde Staten vertrokken, een uitstekende reportage van een overtocht met schipbreuk, die men met een zekere spanning leest.

Haagsma verstond de kunst van schrijven. Hij kwam in het najaar van 1852 bij de genoemde Runia om te spreken over zijn plan „om met den Heer O. Bonnema alhier naar de Vereenigde Staten in Noord-Amerika te vertrekken.

Daar de voorwaarden door den Heer Bonnema gunstig voor ZED. gesteld waren, zoo vond ik niet den minsten grond om het mijn vriend af te raden”, bericht Runia in het voorwoord. Zelf kon hij niet van zijn ouders scheiden. Als drijfveer van het verlaten van de grond, waaraan de landverhuizers „met nationale gehechtheid gekluisterd waren”, noemt Haagsma „dat ze zich wilden bevrijden van dien algemeenen achteruitgang, welke zich in ons vaderland zoo duidelijk vertoont”.

(Advertentie I.M.)

Missippi, dat de geboren Amerikaan „de meest rechtschapene man is, van al de natien, die het land overstroomden. De jongere landverhuizers denken al te veel aan de Amerikaansche spreuk „to make moneij” (geldmaken) en hebben dikwijls te groote verwachtingen van de voordeelen des lands”.

Op klompen en met oorijzers

Voor hij deze conclusie kon trekken had hij met zijn werkgever en de negentig andere Friezen een lange reis moeten maken, die aanvang op de 26ste Februari in de haven van Harlingen, waar de City of Norwich onder stoom lag, en eindigde op 15 Juli, toen men vertrok naar de 800 acres land, die Bonnema aan de Mississippi had gekocht.

Met 92 personen verliet men Friesland, 86 gingen in Liverpool aan boord van de William and Mary en 66 Friezen vestigden zich in hun nieuw woongebied. De anderen waren overleden of verongelukt (veertien personen), teruggekeerd naar hun haardsteden of wel hadden zij zich elders gevestigd.

Scheepsramp

Een scheepsramp voor de kust van Florida, waarbij de William and Mary

2 O. H. Bonnema: Hier eindigt het boekje. verhaal is nog niet uit. Want 1923 schreef Ynse Jans van („ik skryf byna nooit holl wilt my verschonnen indien vouten zyn”) aan de heer Bonnema, toen te Assen:

„Oepke Bonnema is in Amerika gegaan, ongeveer laater is hy in het huwelyk met Ytje Tienstra. Zy zyn later gescheiden, hebben geen nagelaaten. Laater is hy wtrouwd met Luisa Spang domineesdochter, afkomstig van Friesland, dezen hebben ook kinderen gehad.

Oepke heeft een deel in een schip gehad, varende op de B... en heeft daar veel by verlor... had hy een houtzaag Moolen in Amsterdam en een plaats Luise waar hy het gezaagd... kocht. Ook had hy geld in C... the Tarve Handel, that is o... ren. Het is hem altyd tegen g... Ja, „it lán fan dream en schonk niet altyd wat zijn nie... gers verwachtten. Oepke Bonnema niet de laatste zijn, dit dat or

Letterkundige Verschijning

De Bijbel als inspirator

Een verkondiging en een gelijkenis

Dorothy L. Sayers: Koning Incognito (The Man born to be King) Bijbelse hoorspelen, met een voorwoord van J. W. Welch, Director Religious Broadcasting B.B.C., vertaald door Mr. H. C. Dirkse—Bresters, uitgave Boeken-centrum N.V. 's-Gravenhage. Niko Kazantzakis: Christus wordt weer gekruisigd, vertaald door André Noorbeek, ingeleid door A. den Doolaard, uitgave De Fontein, Utrecht, Sheed & Ward Antwerpen.

twalf spelen van gemaakt. En waarvan natuurlijk Jezus de figuur blijft, maar waarin ook bekende „als een gewoon mens” is gevoerd, omdat Hij dat natuurlijk gedaan heeft.

Het spreekt vanzelf, dat een lijke opzet allerlei verzet uitlokken. De apostelen, die per se eenvoudige mensen waren, ook als digne mensen te horen spreken en maken is ongewoon, en strijdige tradities. Jezus zo nu en dan huishoudelijke opmerkingen te maken of tegen Thomas te hooren: „Thomas, met wat meer ge wat minder bezwaren zouden wij komen”, of, tot de apostelen w op Jezus' gezag zelf de zieken hel nezen: „Jullie hebt wel hard ge vandaag... Johannes, je ziet e je zo naar zult vallen... Andre hoofdpijn denk ik zo” enz. enz. zal in veler oor profaan klinken het is natuurlijk niet profaan i en per slot van rekening hebben lijke autoriteiten van elke rich Engeland hun instemming met d spelen betuigd.

Men heeft erkend dat, om he gelie dichter tot de mensen te k het juist op deze wijze lever maakt moest worden en aan Miss was het toevertrouwd om dat levendige wijze te „doen.

De schrijfster heeft naarstig theologische literatuur bes om tot een gemotiveerde en aabare psychologie van de apost alle anderen die in het drama andere rol spelen, te komen. nogal merkwaardig dat zij tegen of meer gangbare opvatting, dat illusionneerd nationalisme Judas verraad heeft gebracht, deze ste Judas de het meest intellectuele de apostelen was — uit hoofde d reeds moeite had om te geloven tenslotte tot zijn verraad is ge

Niemand zal zich verheven, dat de plaats van het Christendom in de twintigste eeuw anders en zwakker is dan ze het in een der voorafgaande eeuwen was, al kan men er over strijden of de ethiek van het Christendom juist in deze eeuw niet haar grootste vorderingen heeft geboekt, zij het dan in vormen die zich van de christelijke heils-dogmata hebben los gemaakt.

Het is hier natuurlijk niet de plaats om daaraan een beschouwing te wijden, maar we kwamen tot de opmerking, doordat er juist twee boeken op onze tafel verschenen die elk op hun wijze tot een dieper beleving van het Christendom opwekken, het ene gebaseerd op de christelijke heilsleer, het andere op de christelijke ethiek. We willen trachten, die boeken op hun literaire waarde te toetsen, hetgeen niet zo heel eenvoudig is, omdat in deze materie onmiddellijk geloofs- en gevoelsfactoren gaan meespreken welke een „vak-oordeel” om het nu maar eens zo uit te drukken, bezwaarlijk onbeïnvloed kunnen laten.

Het eerste boek waarop we doelden, en dat gebaseerd is op de christelijke heilsleer, is Koning Incognito (The Man born to be King) van Dorothy Sayers. Deze Engelse schrijfster heeft op verzoek van de afdeling Religieuze

OEPKE H. BONNEMA

sticht een kolonie

Daar bonst en kraakt en sleurt de kiel,
En stort op 'd afgrond neer:
En op dienzelfden naren, stond
Gilt elk: behoud ons Heer!
Men vraagt, of ergens redding is:
Men kermt: daar zinken wij!
Het kind knielt naast zijn vader neer,
De moeder: zwijmt er bij.
Maar neen! nog is het einde niet;
de tol is niet betaald;
Een dag, twee nachten en... en dan?
O God! mijn dichtpen faalt!
De donder knalt langs 't vliegend zwerk!
De bliksem flitst langs d' aard!
En 't schepsel staart vertwijfend rond,
Door niemand? meer bewaard.
Maar is de nood het hoogst, dan is de
Heer nabij,
De stervling roept Hem aan en 't al is
licht en leven:
O mensch, onthoud dit wel, want blijft
die dank 'u bij,
Dan zal uw Hemelheer u nimmermeer
begeven.

In de tijd, dat de brieven van Sjoerd Aukes Sipma in Friesland druk werden gelezen, besloot een graanhandelaar te Kimsward, Oepke H. Bonnema, zo mogelijk met een groep naar Amerika te emigreren. Hij behoorde niet tot de Afgescheidenen, en het schijnt terstond te hebben vastgestaan, dat de tocht niet naar Pella zou gaan. Bonnema heeft waarschijnlijk een groot deel van de tocht gefinancierd. Het plan is bekeken met zijn boekhouder, Broer Baukes Haagsma, onderwijzer te Arum; Haagsma en Bonnema waren beiden vrijgezel. Een derde vrijgezel, een arts, J. K. van der Veer, was ook bereid, mee te gaan. En in februari 1853 scheepten 92 Friezen zich te Harlingen in aan boord van de stoomboot City of Norwich, die hen naar Lowestoft in Engeland bracht. Vandaar gingen zij per trein naar Liverpool en logeerden er tot 21 maart. Toen vonden zij scheepsgelegenheid aan boord van de William and Mary, een groot zelschip, een driemaster, groot 600 Engelse tonnen. Er waren in totaal ongeveer 200 emigranten aan boord.

Maar meester Haagsma heeft het gedicht gemaakt, dat hier boven staat. Niet zonder reden!

De William and Mary is begin mei vergaan in het zicht van de Bahama-eilanden. De bedoeling was, naar New-Orleans te zellen, maar de kapitein was een weinig uit de koers geraakt. Zo belandde hij in de buurt, waar Columbus het eerst voet aan wal had gezet, probeerde tussen de eilanden door te zellen, maar het schip liep in de ondiepe zeestraat aan de grond.

„Wij ondervonden wel degelijk” — wij laten nu Haagsma zelf aan het woord — „dat de kapitein misgerekend had, toen de kiel om 9 uur in den avond met krakend geluid langs het harde zand der Izaäksbank sleurde, naar mijn oordeel nabij de Bemini-eilanden. Wij bemerkten dat de bodem hevig kneusde. Het gejammer en gedrang was vreeselijk. Hier sprong men in de sloep, zoodat de ijzeren standaards van 5 Ned. duim bogen als riet, daar klom men in de masten, ginds werd eene sloep neergelaten, om, zoo men het noemde, naar de breuk te vernemen, en tusschendeeks verdrong men elkander bijna om langs de trap naar boven te snellen. Omstreeks middernacht namen de schokken der kiel eenigzins af en wij geraakten in ruim water. Zoo erg was de kneuzing der bodem nog niet, of wij konden met pompen nog een geruimen tijd boven water blijven. De Kapitein scheen zeker van een ander gevoelen te zijn: tenminste hij liep den geheelen nacht rond om in de sloep te komen, die met matrozen bemand, op een kleinen afstand in zee dreef. Gedurig werd hij echter door het gedrang van het volk hierin gehinderd.

Den geheelen nacht door werd ijverig gepompt, hetwelk ons levensbehoud is geweest; want toen de kapitein ons in den volgenden morgen verliet, was dit onze eenigste toevlucht. Hij gedroeg zich zeer kleingeestig. Even van te voren zeide hij nog: pompt gij, zoo leeft gij; maar pompt gij niet, zoo laat ik u aan het noodlot over”. En niettegenstaande allen ijverig doorpompten, begaf hij zich in de sloep, die den ganschen nacht rondom het schip gekruist had. Hij nam daartoe een geschikte gelegenheid waar, het was namelijk juist op denzelfden oogenblik, dat men de groote boot te water deed gaan — op hetzelfde oogenblik, dat velen zich beijverden, om

daarin te springen; op denzelfden oogenblik, dat een jonge man verdronk, op denzelfden oogenblik, dat een ander jongman, die de boot missprong, doch in dezelve poogde te klimmen, door de bijl der woeste schepelingen zijn vingers verloor en almede verdronk; op denzelfden oogenblik, dat men eene vrouw uit de boot in zee wierp, die den toestand der drenkelingen met menschlievende tranen beweede en insgelijks het slachtoffer dier monsters werd; — op denzelfden oogenblik, dat een man voor eeuwig van zijne vrouw en kinderen scheidde — maar waartoe meer van deze ijselijkheden terug geroepen?

In deze groote boot sprongen 3 Friezen, O. Wagenaar van Heerenveen, U. Bergsma van Kimsward en J. Roorda van Dantumawoude, verder 17 Ieren en Engelschen, 3 Duitschers en 4 matrozen.”

Deze lieden zijn later door een Engels schip opgeplukt, dat naar Engeland voer en zij werden ongeveer 100 dagen na hun vertrek weer in Liverpool aan de wal gezet.

Oepke Bonnema sticht een kolonie

Maar vooralsnog zit hij met zijn lotgenoten, behalve de drie Friezen, die in de sloep waren ontkomen, op een eiland, dat tot de Bahama-eilanden behoort.

Wij vervolgen het verhaal van meester Haagsma.

„Waar bevinden wij ons?“ dit was de eerste vraag welke wij elkander deden; want wij wisten toen den naam van het eiland nog niet. Een ieder wapende zich met eenig tuig, om zich in tijd van nood te kunnen verdedigen. Een gedeelte van het volk begaf zich onder den blooten hemel ter ruste, terwijl de anderen de wacht hielden. En ziet — weldra waren wij door vijanden omsingeld. Onbeschaamd overvleeten ze ons van alle kanten en hoe goed wij ons ook verdedigden, werden toch velen gewond. Maar ik wil uwe weetgierigheid niet langer gespannen houden; de onmenselijke vijanden waren..... Muskito's, eene soort van vliegen, welke in de warme luchtstreek den reizigers dikwijls overvallen, zoodat hoofd en handen geheel overdekt worden met hun eenigszins giftige steken.

Des morgens van den 16den Mei gingen eenigen onzer uit op eene verkenningstreks, en moesten, vanwege de digtheid van het kreupelbosch, dat geheel het eiland bedekte, de rotsen langs het strand passeeren. Weldra ontdekten wij op de Noordzijde van het eiland iemand, die ons rustig naderde. Het was gelukkig de Agent of Burgemeester van het eiland, die zeker van onzen toestand onderrigt was geworden. Hij ging mede naar onze legerplaats en deed verder onderzoek naar het voorgevalene. Spoedig werd ons water en scheepsbeschuit bezorgd, hetgeen voor ons eene

lekkernij was, zooals wij het zelden smaaken. Gedurig kwamen er visscherlieden aan, die ons eenige verkwikking bezorgden.

Des nademiddags deden wij opnieuw een togtje langs de kust, en vonden gebouwen zooals in sommige streken der provincie Noord-Brabant. Zij werden bewoond door blanken en negers, welke zich allen even voorkomend jegens ons betoonden, gastvrij ontvingen doof ons te onthalen op meelkoek, visch en spek, en die zich schaamden, iets voor het genotene te ontvangen. Bijzonder aardig kwam het mij voor, dat eene vrouw, die op een wiegstoel zat, met den eenen voet zichzelf en met den anderen haar kind wiegde.

Op dezen dag ging ons verlaten schip eerst te gronde. Het volk, dat op hetzelfde gebleven was om te pompen, waaronder ook Friezen, sprong in eene sloep der schoener. Een onzer echter had door vertwijfeling de beradenheid niet de anderen te volgen, en zonk met het schip naar den afgrond. Hij zou zeker omgekomen zijn, zoo men hem niet spoedig gegrepen had, toen hij half bewusteloos bovenkwam. Des nachts logeerden wij weder onder den blooten hemel, en werden er des anderen daags eenigen afgehaald, om hen op last van genoemden Agent, naar de stad Nassau (op het eiland New-Providence) te voeren, alwaar onderscheidene consuls wonen. De overige personen (waaronder ook ik) bestaande uit een 44-tal, bleven deze dag nog op het eiland, en verkwikten zich met oesters en helder bronwater. Des nachts daaraan werden wij op 2 vaartuigen ingescheept.

Gedurig werd hier en daar provisie ingekocht, wijl men hier op ééne plaats niet veel heeft; maar alles van Nassau komen moet. De bevolking der Bahama-eilanden leeft zeer arm, zoodat men er geen rijke winkeliers vindt. Al de Bahama-eilanden staan onder Engelsch bestuur. Slaven zijn er niet; de neger leeft er even vrij en onafhankelijk als de blanke inwoner.

De kost op ons scheepke bestond uit rijst of boekwiel met spek, visch of schildpad-densoep.

Onderwijl zette men ons ook wel eens aan wal, waar een blanke inwoner mij heeft verteld, dat alhier, vóór twee maanden, 215 man schipbreuk leden, welke ook allen over Nassau naar New-Orleans vervoerd waren. Van dat schip was de kapitein niet de eerste, maar de laatste, die het schip verliet.

Boekbespreking

Het geslacht Van Garderen, trilogie door Barend de Graaff. Uitg. Zomer en Keuning N.V., Wageningen.

Bij Zomer en Keuning zijn achtereenvolgens uitgekomen „Lange Hermen”, „Dine Jybesma” en „Hermen van Garderen Jr.” — en deze afzonderlijke boeken zijn thans in één band verschenen. En dat is een mooi ding. Men zal zich herinneren, dat we deze boeken bij onze bespreking een goed getuigenis meegaven. En dat goede getuigenis geldt ook de trilogie. Het is niet nodig, dat we het gebeuren in de roman nogmaals verhalen — wij volstaan dan ook met de mededeling, dat deze boeken thans in één band verkrijgbaar zijn en dat we dit prachtig vinden. In de omgeving van Vianen en Vreeswijk wonen ook mensen — en daar heeft zich ook heel wat afgespeeld. Het is vooral Herman de Man geweest, die ook dit gebied als bron voor zijn vele romans heeft gebruikt..... maar hij zat toch iets meer de Schoonhovense kant op; wij noemen slechts „De barre winter van negentig”. De Graaff heeft in zijn trilogie meer een soort strijd beschreven van de mindere stand tegen de grote heren landbezitters en rijke boeren — vooral ook de heerschappij van de boeren in de kerk heeft zijn bijzondere aandacht gehad..... en daarnaast een soort van geestelijk révéil. En hij heeft, daarbij heel sterk de schijnvroomheid onderhanden genomen. Ik kan mij niet onttrekken aan de indruk, dat hij in het slot van het derde deel enigszins terugkomt op wat hij vooraf heeft geponeerd..... doch dit is geen verwijt, alleen maar een constatering. De trilogie gaat zich uitstekend lezen, is verhaal van begin tot einde, is vaak dramatisch beschreven en van bestlist christelijk karakter. Voor onze bibliotheken is deze trilogie bestlist een aanwinst. G. M.

Oepke Bonnema sticht een kolonie

Maar voorlopig zit hij nog met zijn gezelschap als schipbreukeling op de Bahama-eilanden en meester Haagsma vervolgt het verhaal:

Zoo avanceerden wij tot den avond, van den 12 Mei, wanneer wij de haven van Nassau in het gezigt kregen. Schoon was het tafereel, dat de nieuw gebouwde stad, verlicht door de schitterende avondzon, voor ons opleverde; voor ons, die een vijftigtal dagen van de maatschappelijke zamenleving waren afgezonderd. Des morgens van den 13 Mei werden wij aan wal gezet en naar een welingerigt gebouw geleid, waar wij ons met spijs en drank verkwikten. Thans waren wij verblijd, dat wij niet in de boot gesprongen waren, want ons lot was zeker gunstiger dan dat van de 3 verdwenen Friezen. Daarbij hadden wij nog al eenige losse kleederen, terwijl ik een der vertrokkenen heb zien gekleed met één broek, door middel van een riem vastgemaakt, zonder jas of buis aan, met een en een halve klomp en — zonder provisie voor zulk een wisselvalligen togt.

Het eiland New-Providence behoort tot de Bahama-eilanden en staat dus mede

onder Engelsch bestuur. De inwoners bestaan uit blanken en negers, of liever koperkleurigen, en hebben een welvarend bestaan. Zij betoonden zich zeer milddadig jegens ons en voorzagen door bijeengebragte gelden rijkelijk in onze noodigste levensbehoeften. In wel te doen schijnt iedereen hier een eer te stellen, en hunne daden hebben den stempel der Christelijke godsdienst, welke zij met hunne woorden belijden.

Men heeft hier Baptisten, Episkopalen, Quietisten enz. Op Zondag den 15 Mei bezochten wij eene der kerken en mogten op het Pinksterfeest dus onze stille verzoeken met de gemeente tot Hem opzenden. Die ons zeer klaarblijkelijk had beschermd, wanneer de doodsangst onze harten bekleemde.

Onder de merkwaardigheden der stad behoort vooral een schoen Columbus beeld. Men leest op het voetstuk Columbus en een weinig lager 1492, zijnde het jaar, waarin de groote man Amerika ontdekte en zoo doende een rijke bron van welvaart opende voor de bewoners der oude wereld. Het was een weinig Oostelijk van hier op het eiland St. Salvador, dat hij eerst voet aan wal zette.

Verder heeft men hier een fort genaamd Charlotte, dat geheel in eene rots gehouden, met een tal van onderaardsche gangen en zalen is voorzien en zeker een meesterstuk van vestingbouwkunde mag genoemd worden. Men heeft mij onder anderen laten bezien de onderaardsche zaal, waarin de Spaansche gouverneur zich ophield, toen 't fort aan de Engelschen overging.

De kosten van ons verblijf kwamen op rekening der reederij van ons verloren schip en beliepen nog al iets, wanneer gij voor een 200 tal personen, iederen dag rekent 1 pond brood, 1 pond vleesch of spek, 3 ons rijst, 1 ons suiker en 1/2 ons koffij. Bovendien deelden de inwoners aan ieder persoon mede: 1 witte buis en broek, 1 hemd, 1 hoed en 1 paar schoenen, terwijl wij bij onze afreize ieder nog 1 Dollar ontvingen.

den 27 en 29 levert wel eens nadeel voor de toepasser op, vandaar dat zwart er niet aan denkt af te rullen). 12. 50-44, 5-10; 13. 33-28, 18-22; 14. x17, x (deze afruil lijkt sterk, zwart houdt meer bewegingsvrijheid, en kan proberen op de twee schijven te combineren; straks zal blijken dat wit door de juiste opbouw te kiezen, de beste aanvalskansen zal krijgen). 15. 38-33, 7-11, (verhindert allereerst 33-28). 16. 45-40, 13-18; 17. 40-34, 8-13; 18. 43-38, 11-17, (zwarfs bedoelingen worden al aardig duidelijk, hij wil 17-22 spelen, om dan te dreigen na het slaan met 18-23 enz. Wit zou dus gedwongen worden 29-24 te spelen, waarna zwart er nog een aanvalsobject bij krijgt. Wit had één en ander echter door. Kiest een vreemde soortige opstelling zijner stukken op de korte vleugel en pareert tijdig het gevaar) 19. 44-40! 6-11, (op 17-22 volgt nu 29-23 en wit heeft het centrum volledig in handen). 20. 49-43, 1-6; 21. 35-30, (speelt zwart nu eerst nog 2-8, dan wit 30-25 en zwart moet zich toch verklaren. Daar op 17-22 sterk 29-23 volgt, doet zwart een zet, die een algehele verandering in de stand teweeg brengt, maar die hij toch beter achterwege had kunnen laten). 21. 14-19? zie diagram.

want na (19x30) 5x50, neemt zwart de dam voor gelijk aantal stukken af. Evenmin mag 27-22, 30-34, x25, vanwege 17-22 na met eveneens gelijk spel). 27. 27-22, x; 28. 30-24, x; 29. x46, 30-35 gedw. 30. 43-38, x; 31. x (wit behoudt nu de dam voor drie stukken wat ons niettemin goed voor de winst lijkt). 31. 16-21; 32. 29-24, 9-13; 33. 42-37, 21-27; 34. 47-42, 17-22; 35. 42-38, 22-28; 36. 46-41, 11-17; 37. 41-47! 6-11, (nu is het direct uit, overigens leek ons de stand toch niet houdbaar); 38. 24-20, x; 39. 37-32, x; 40. 34-29, x; 41. x41, 11-17; 42. 41-28, 17-21; 43. 28-32, 21-26; 44. 32-23, en zwart staakte de strijd.

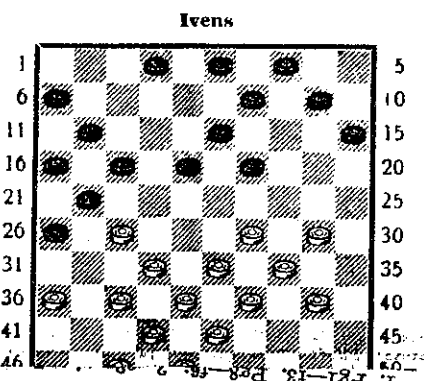
Probleem no. 161. B. Mooij

Dammen

Verkeerde berekening van zwartspeler afgestraft

Uit de ontmoeting „Residentie Damgebootschap”—„D.C.L.” die door de Leeuwarders met 13-7 werd gewonnen volgt hier de partij die aan bord I is gespeeld. De zwartspeler geeft zijn tegenstander op de 22ste zet de gelegenheid dam te maken, doch denkt deze met gelijk aantal stukken en goede hand weer af te nemen. Het loopt echter anders, wit neemt de dam wel en dan blijkt dat het afnemen een schijf kost. Zwart doet dit even uit om alsnog de kans te krijgen de gelijke stand te forceren. Wit neemt nu de gelegenheid waar zijn dam op te bergen, zij het ten koste van drie schijven, en maakt spoedig aan de onzekerheid in einde, door zijn schijven zo te plaatsen, dat on-

Oepke Bonnema sticht een kolonie

Maar voorlopig gaat nog steeds verder het relaas van een van de tochtgenoten, meester B. B. Haagsma van Arum. De emigranten hebben schipbreuk geleden op de Bahama-eilanden en moeten nu met een ander schip doorreizen naar New-Orleans.

„Den 1 Junij was de dag van ons vertrek, en na den Doctor aan boord te hebben gehad, stak men met een stevigen Noordooster in zee. Het was thans vrij wat vrediger op het schip dan gewoonlijk, dewijl de Ieren met een anderen schoener vertrokken. Ook bleven er een twintigtal Ieren en Duitsers achter, die later zouden worden weggehaald. In den nacht van 1 op 2 Junij zielden wij om den Noordhoek der Berberij-eilanden, en richtten toen den koers Z.W.

„In den volgenden nacht passeerden wij een vuurtoren welke op een der groepen van de Salt-Key bank staat, en bevonden ons op den middag van den 3 Junij in de Golf van Mexico. Den volgenden nacht omstreeks drie uur stevenden wij om het laatste dier eilanden, welke Florida omsingelen, wanneer wij N.W., dat is regelregt op den Mississippi aanzielden.

Hier moet ik iets invoegen, dat voor ieder Fries laakbaar en der verlichte 19de eeuw tot schande is. Op den 5 Junij nl. was het de dag des Heeren, wanneer het den sterveling betaamt denzelven in stillen eer-

bied door te brengen. En weet gij, wat de Kapitein tegen mij zeide? „Het verwondert mij, dat uw volk vandaag niet in den Bijbel leest." Gij zijt welzeker reeds nieuwsgierig, wat ons volk wel verrigtte. Wel, men lag schier den ganschen dag op het dek, als vee in de weide. Slechts bij weinigen had het gevoel van Godsdienst nog zooveel kracht, dat zij het beste aller boeken, de getrouwe gids op de dikwijls moeitevolle levensbaan, ter hand namen.

Waarlijk, mijn lezer! ik heb dikwijls opgemerkt, dat wij in het stichtelijk vieren van den Zondag verre bij de Engelschen ten achter staan. Zelfs menige kleurling beschaamde ons in dit opzigt.

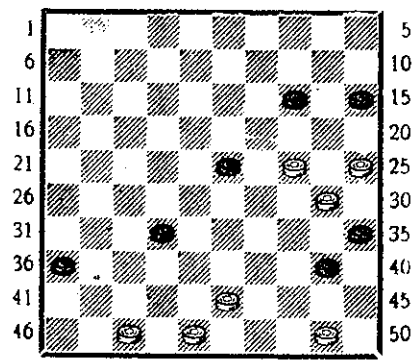
Op Dinsdagavond, den 7 Junij, hadden wij een vuurtoren van de Mississippi in' gezigt en waren vanwege de dodelijke stilte des anderen morgens nog 2 à 3 uren van denzelven verwijderd, toen eene rivierboot, die hier rondkruiste om de schepen hooger op te voeren, ons op sleeptouw nam.

Weldra bereikten wij die gewenste kusten, en hiermede willen wij dit hoofdstuk afbreken, als zijnde het einde der zeereis, en een volgend aanvangen".

Aant. redactie. Uit verdere gegevens blijkt ons, dat er gedurende de zeereis dertien Friese emigranten zijn gestorven.

Johannes Tuinenga en vrouw verloren onderweg twee van hun vijf kinderen, nl. Gerrit (3 jaar) en Antje (10 jaar). Riens Sikkema en vrouw moesten het stoffelijk overschot van hun beide kinderen, Maaïke (3 jaar) en Sikke (3 maanden) aan de golven toevertrouwen en kwamen kinderloos in Amerika aan. Arjen Westerhuis en vrouw verloren een van hun vijf kinderen, Trijntje (1 jaar). Maar het hardst waren de slagen in het gezin Kooistra. Bouke Kooistra en vrouw waren sloop gegaan met vijf kinderen. Eerst stierf Boukje (2½ jaar), toen Marinus (1 jaar) en daarna de vader Jacob S. Kooistra, oud 43 jaar. De weduwe Kooistra kwam met de drie andere kinderen in Amerika aan. Verder stierven tijdens de zeereis Dirk Hofman (26 jaar), Hendrik Spanjer (32 jaar), Pieter van der Tol (33 jaar). Sjoerd Tjalsma en vrouw hadden het grootste gezin, zeven kinderen, maar onderweg op zee stierf Lijkle (18 jaar) en enkele dagen na hun aankomst in Amerika Sjoerd (3 jaar). Bovendien waren drie mannen, zoals we eerder vermeldden, na de schipbreuk door een Engels schip opgepijkt, dat hen weer te Liverpool aan land zette. Zo waren in totaal 17 van de 86 Friezen niet meer in het midden van het gezelschap, toen het de plaats voor de kolonisatie bereikte.

cers): 41. 31-27, 6-11; 42. 33-28, 10-14; 43. 49-43, 11-17; 44. 43-38, 34-39; 45. 50-45, 9-13; 46. 37-32, 17-21. Wit geeft op. Een partij waarin Keller groot risico nam, lange tijd beduidend minder stond, doch op fraaie wijze zich herstelde.

Probleem no. 162, C. Nierop

Zwart: 7 sch. op 14 15 23 32 35 36 40.
Wit: 7 sch. op 24 25 30 43 47 48 50.

Wit speelt en wint. Oplossing hiervan niet eerder inzenden dan na plaatsing van probleem no. 164.

M. Bandstra, D. Boutsstr. 41B, L'warden

sticht een kolonie

Maar ze zijn nóg altijd onderweg en meester Haagsma vertelt verder. Met een rivierboot reizen ze dagenlang de Mississippi stroomopwaarts en komen in de stad St. Louis.

„St. Louis mag voorzeker een schoone stad genoemd worden, vooral wanneer men bedenkt, dat zij eerst sedert 1746 gebouwd is. Men heeft er op de vele kruisstraten kolossale en uitmuntend schoone gebouwen, die geheel volgens eigene regels van bouw-orde zijn opgetrokken. Een gewone barbierswinkel alhier wedijvert in luister met den winkel van Sinkel in Leeuwarden. De bevolking der stad is 82744. In 1840, dus dertien jaar geleden, telde men er 16.000 inwoners.

Wij ontmoetten hooger de rivier op nog al verscheidene stoombooten, de eene grooter dan de andere. Die rivierbooten gelijken over het algemeen niet veel naar vaartui-gen, wanneer men ze op zekeren afstand ziet liggen. Alleen aan de kolossale schoor-steen en zou men het moeten zeggen, want stel u een groote platboomde praam voor, 2 à 3 voet met de hoogste punt boven den waterspiegel, waarop een kasteel gebouwd is, waarvoor Frankrijks beminde? keizer zich niet behoefde te schamen, dan kunt gij u eenig denkbeeld van deze stoombooten vormen. Van al die stoomers is de Izaäk Newton de grootste, die zich in de nieuwe, alsmede in de oude wereld bevinden. De-zelve is 445 voet lang en 85 voet breed, welke correspondeert op Albanij en New-York. Over de snelheid van sommige rivier-booten moet men zich verwonderen, het-geen gij uit het volgende kunt afleiden. De afstand van St. Paul tot Galena is 385 Eng-elsche mijlen of 128 uren 20 min. gaans en deze overvaart is door den stoomer de West-Newton geschied in 24 uren 7 minu-ten. Wij vertoefden hier vijf dagen en na de noodige gereedschappen aangekocht te hebben, vertrokken wij met een boot naar de stad Galena in noordelijk Illinois.”

In Galena bleven vrouwen en kinderen achter, terwijl de mannen op verkenning gingen om een geschikt terrein voor de kolonie te vinden. Zij bezochten de staat Minnesota, en vonden er uitmuntend land, maar geen voldoende transportgelegenheid om de oogst later te vervoeren. Ook ande-re streken lokten door de uitstekende grond, maar het vervoer was het grote probleem.

Eindelijk slaagden zij er in, in de staat Wisconsin, in de county La Crosse, ge-schikt land te vinden, en de heer Bonnema begon met er 800 pondemaat land te kopen.

En toen begon de bouw van de plaats Frisia. Het moest, naar de mening van Bonnema, een stadje worden. Er zouden wel meer immigranten komen. Vijf straten zouden lopen noord-zuid en vijf haaks daar-op, west-oost. Zij kregen ook namen. De noord-zuid straten Lulop, Jelle, John, Ge-orge en Cool; de andere vijf Levi (naar een jood, die met Bonnema zaken deed, daar hij het land in dit gebied had ge-claïmd), Oepke, Harmen, Main en Baker.

De kolonisten waren allemaal landbou-wers en landarbeiders, behalve twee tim-merlieden, een smid en een wagenmaker. En voorts de meester, een dokter (J. K. van der Veer) en géén dominee. Dat was het grote verschil met de vestigingen van de afgescheidenen. Die hadden hun domi-nee bij zich (Van Raalte, Scholte, Ypma, Van der Meulen) en begonnen met een kerk te bouwen. Maar deze immigranten onder leiding van Bonnema waren minder godsdienstig. Bonnema zelf heeft weinig aan landbouw gedaan. Hij stichtte in de nederzetting een hotel, een bar en een dan-cing. En voorts bouwde hij een houtzaag-molen en had een winkel. Zo werd Frisia in 1853 gesticht. Later kreeg het de naam Nieuw-Amsterdam en weer later werd door het bestuur van de County de naam ver-anderd in „Holland”. Jaarlijks kwamen er heel wat immigranten bij, vooral uit St. Anna en uit Minnertsga.

OEPKE H. BONNEMA

sticht een kolonie

(Slot)

Wij hebben de tocht van Oepke H. Bonnema van Kimsward en zijn mede-kolonisten verteld hoofdzakelijk aan de hand van de gegevens van meester Haarsma.

Nu volgt nog een slotbeschouwing.

De grote Amerikaanse meren strekken zich in hoofdzaak uit van West naar Oost. Maar het Michigan-meer strekt zich Noord-Zuid uit. Oostelijk van dit meer ligt de staat Michigan, die nog niet tot het prairiegebied behoort. Het was, toen de eerste kolonisten kwamen, een bosrijke streek. Juist daarom werd zij door Van Raalte uitgekozen. De boomgroei was voor hem 'n bewijs, dat er geen langdurige droge periodes voorkwamen. En dus zou dit gebied geschikt zijn, als het ontgonnen was, voor gemengde bedrijven. In dat opzicht had hij juist gezien. Aan de Oostrand van het Michigan-meer, in de staat Michigan, ontstonden de plaatsen Holland, Vriesland, Drenthe, Overijssel, De Graafschap, allemaal koloniën, die ontstonden onder leiding van Ds. Van Raalte en zijn mede-afgeschelden.

Westelijk van het Michigan-meer begint het eigenlijke prairiegebied, en daar is de eerste staat Wisconsin. Hij wordt aan de Westzijde begrensd door de Mississippi, de groote verkeersader naar het Zuiden. En dáár, bij de Mississippi, in La Crosse, heeft Bonnema zijn kolonie gesticht, die geestelijk een ander klimaat had dan die van de Afgeschelden. En dan komt Westelijk van Wisconsin de derde staat, Iowa, waar weer een groep Afgeschelden zich

vestigde onder leiding van Ds. Scholte. Onder hen was Sjoerd Aukes Sipma van Bornward, die door zijn brieven aan zijn dorpsgenoten zoveel belangstelling voor de landverhuizing in Friesland heeft gewekt.

Vóór 1850 waren er nog twee Friese koloniën gesticht. Vooreerst had Worp van Peyma, een hereboer uit Ternaard, zich met een kleine groep, meest welgestelde mensen, gevestigd in Lancaster, veel verder naar het Oosten in de staat New York. Van Peyma was een man van de Verlichting. Zijn groep is snel vrijwel volledig veramerikaniseerd, mede omdat er geen aanwas uit Friesland bijkwam, in tegenstelling met de vestiging van Bonnema, die voortdurend nieuwe mensen uit Friesland trok.

En dan zat er ten zuiden van het Michigan-meer nog een groep „Balkster Doopsgezinden”, sedert 1853. Het waren aanvankelijk slechts vier gezinnen, zeventien personen. Twee van de gezinshoofden waren Vermaners, lekepredikers van de Mennonieten, n.l. Ruurd Smit en Ruurd Siemasma. Deze kleine nederzetting is opgegaan in een grotere Doopsgezinde gemeenschap van niet-Friese oorsprong.

Oostelijk van het Michigan-meer Ds. Van Raalte met Ds. Marten Ypma an Minnertsga als leider van de Friezen, vooral uit Barradeel en Hallum, Bonnema in Wisconsin en Scholte in Iowa, dat waren de grondleggers van koloniën, waar heen altijd méér mensen gingen. Zij hadden een aandeel in de algemene snelle groei juist van deze staten.

Men lette maar eens op dit staatje, dat

het totaal aantal inwoners geeft in deze drie staten in verschillende jaren.

	1810	1820	1830	1840	1850
Michigan					
Wisconsin	4000	8000	31000	212000	397000
Iowa				43000	192000

En juist tussen 1847 en 1853 komen al de groepen in deze drie staten, waarover wij het een en ander hebben verteld. Zij komen dus juist, als de grote expansie begint en zij hadden hun aandeel in deze snelle ontplooiing.